

УДК 911.3 : 615.838

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧЕ ГОСПОДАРСТВО ДУНАЙ-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ

В. Тодоров

*Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
вул. Репіна 12, м. Ізмаїл, 68600, Україна*

Оцінено ресурсну базу та сучасний стан розвитку лікувально-оздоровчого господарства Дунай-Дністерського межиріччя. Здійснено порівняльний аналіз спеціалізації лікувально-оздоровчих закладів та наявних ресурсів.

Ключові слова: Дунай-Дністерське межиріччя, лікувально-оздоровче господарство, мінеральна вода, лікувальні ресурси, курортні території.

Соціально-економічна ситуація в Україні протягом останніх десятиліть визначається впливом багатьох несприятливих чинників. Серед тих, що безпосередньо вплинули на якість людського потенціалу відзначимо збільшення навантаження на працівника за збереження застарілих технології, значне скорочення фактичних доходів населення, руйнація державно безоплаченої системи охорони здоров'я, зменшення кількості медичних лікувальних закладів, погіршення екологічної ситуації, поширення інфекційних захворювань тощо. Значне погіршення умов життєдіяльності населення призвело до того, що основною рекреаційною потребою населення України стала потреба в лікуванні та оздоровленні. Це зумовлює актуальність теми дослідження.

Теоретичні та методико-методологічні особливості розвитку лікувально-оздоровчого (насамперед курортно-лікувального) висвітлені в працях географів, соціологів, екологів, медиків тощо (М.В. Лобода, Б.Ф. Омечинський, Т.Ф. Панченко, В.І. Мацола, С.Е. Шибанов). Основні напрями раціонального використання рекреаційних ресурсів Одеської області описані в публікаціях Д.М. Вайсфельда, В.С. Тикунова, О.Г. Топчієва, С.К. Харічкова та ін. Однак всі перелічені дослідження виконані у великому масштабі. Ми ж пропонуємо аналізувати сферу лікування та оздоровлення на прикладах окремих населених пунктів (курортних територій) та їх порівняння.

Одеська область, зокрема, її південно-західна частина – Дунай-Дністерське межиріччя, має сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні і багаті рекреаційні та бальнеологічні ресурси для лікування, медичної реабілітації і відпочинку населення, розвитку туризму. Унікальні ландшафти, мальовничі краєвиди, заповідники, мінеральні води, грязьові джерела створюють усі передумови для формування високорозвиненого індустріального рекреаційно-туристичного комплексу.

Стратегічним напрямом розвитку туризму в регіоні повинно стати створення конкурентоспроможного на світовому ринку регіонального туристичного продукту за рахунок ефективного використання природного та культурно-історичного потен-

ціалу, модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій і реалізації соціально-економічних інтересів галузі за збереження екологічної рівноваги. Одне з провідних місць у структурі туристично-рекреаційної галузі обласного регіону повинен посісти лікувально-оздоровчий туризм.

Лікувально-оздоровчий комплекс Дунай-Дністерського межиріччя представлений величезними, багато у чому унікальними, запасами різноманітних природних лікувальних ресурсів, мережею лікувально-оздоровчих закладів і кадровим потенціалом.

Особливість економіко-географічного розташування, сприятливі кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, розвинена мережа водних залізничних та автомобільних магістралей, наявність об'єктів санаторно-курортного, оздоровчого та туристично-рекреаційного призначення з відповідною інфраструктурою дають змогу щорічно задовольняти туристичні, рекреаційні та оздоровчі потреби українських та іноземних споживачів.

До прийняття Закону України “Про курорти” статус курорту загальносоюзного та республіканського значення надавався Постановами Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР. У цих переліках не значилося жодного курорту цього регіону. Постановою Кабінету Міністрів від 28 грудня 1996 р. (№ 1576) визначений перелік населених пунктів, віднесених до курортних території державного значення. Вони охоплюють більшу частину узбережних земель Білгород-Дністерського (Затока, Сергіївка, Косівка, Курортне, Папаздра, Миколаївка, Приморське) і Татарбунарського (Лебедівка, Приморське, Тузли) районів.

Вид курорту визначається наявністю ресурсів: кліматичних, бальнеологічних чи грязьових. У регіоні є всі перелічені види природних рекреаційних ресурсів. В структурі рекреаційного потенціалу південно-західної частини Одеської області провідну роль відіграють цілющі фактори причорноморських лиманів — особливий мікроклімат, вода лиманів з розчиненими в ній солями (ропа), пісок їх берегів, лікувальні грязі.

Сприятливий клімат межиріччя уможливорює широке використання кліматотерапії в лікуванні і в профілактиці багатьох хвороб. Враховуючи, що за цим чинником регіон поступається тільки південному берегу Криму, відзначимо значні перспективи розвитку тут курортно-лікувального господарства. Клімат Дунай-Дністерського межиріччя помірно континентальний, зі спекотним сухим літом, м'якою малосніжною нестійкою зимою. Безморозний період триває 180 – 210 днів. Період активної вегетації (з середньодобовими температурами $+10^{\circ}$) становить 180 – 190 днів. Пересічна температура січня змінюється від $-1,0^{\circ}$ С на південному сході до 3° С на північному заході; липня, відповідно, від $22,8^{\circ}$ С до $20,5^{\circ}$ С. Абсолютні максимуми температур сягають $+40^{\circ}$ С і більше, мінімуми – -30° С і нижче. Клімат регіону посушливий. Річна кількість опадів становить 360 – 450 мм. Середня тривалість періоду комфортного літнього відпочинку на узбережжі 125 – 130 днів [1].

Деякі природні ресурси межиріччя є унікальними. Величезні водні ресурси, виняткові для степової зони, представлені двома величезними ріками (Дунай, Дністер), придунайськими озерами, підземними водами різної якості. Окремо слід на-

звати приморські лимани-озера, найбільшими серед яких є Дністерський, Будацький, Бурнас, Алібей, Шагани, Сасик. Більшість з лиманів вирізняються своєрідним мінеральним складом лікувальних грязей. Зокрема, найчистішими та найбагатшими в Україні запасами сульфідних грязей характеризується родовище лиману Алібей, в межах якого концентруються понад 14% їх загальнодержавних запасів [2, с. 159]. Існує історичний досвід використання для лікування населення й інших приморських лиманів. Татари ще в XVI ст. дійшли висновку, що озеро Солоне, в якому вони видобували сіль, позитивно впливає на здоров'я. Обмежені можливості використання для задоволення рекреаційних потреб населення тільки ресурсів Сасицького лиману, що зумовлено негативним наслідком його опріснення дунайською водою в 1978 році. Попри все, Дунай-Дністерське межиріччя є територією з вкрай обмеженими запасами доброякісної питної води.

У межиріччі Дунаю та Дністра переважають природні піщані пляжі. До найбільш перспективних території розвитку пляжно-курортного відпочинку належать Жебріянська та Будацька коси. У регіоні формуються Білгород-Дністерський та Татарбунарський курортно-рекреаційні райони, розраховані, відповідно, на 20,3 і 20,0 тис. організованих рекреантів. Ці райони є найбільш перспективними для розвитку рекреаційного господарства: розташовані вони далеко від великих промислових центрів, мають всі необхідні умови для створення сучасних рекреаційних комплексів (див. карту).

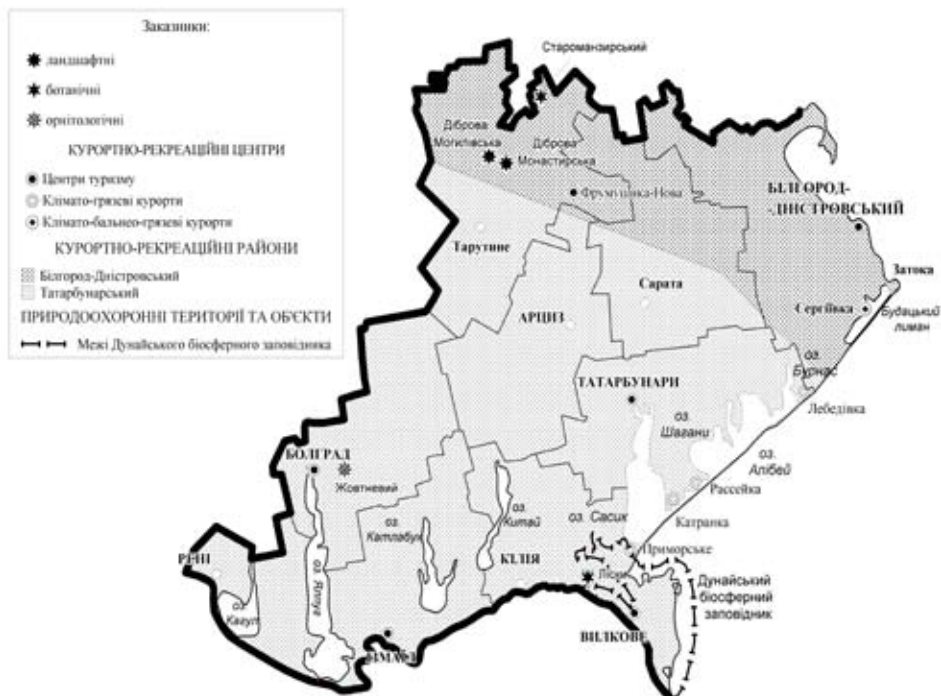

Рис. 1. Ресурси розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Дунай-Дністерському межиріччі

Наявність у Дунай-Дністерському межиріччі, поряд із сприятливими кліматичними умовами, таких лікувально-рекреаційних ресурсів, як море, мінеральні води та лікувальні грязі, сприяла формуванню та розвитку в регіоні великих курортів, розташованих переважно на узбережжі моря і лиманів. Лікувальний профіль курортів регіону – кліматобальнеогрязьовий та лікування морем (таласотерапія).

Гідромінеральні курортні ресурси регіону представлені значними запасами унікальних за цілющими властивостями лікувальних грязей, великою кількістю мінеральних джерел з широкою гамою хімічного складу: хлоридних натрієвих, йодо-бромних, сірководневих, термальних та інших бальнеологічно цінних видів вод; важливою в курортології ропою лиманів. Морське узбережжя Одеської області є самостійним природним курортно-рекреаційним чинником [3].

У межах межиріччя поширені різноманітні типи мінеральних вод, можливості використання яких в бальнеології дуже великі. Донедавна у заводських умовах розливали лише воду «Ізмаїльська». Зараз становище з використанням мінеральних вод Одеської області вирівнюється: розробляються хлоридно-сульфатні, сульфатно-хлоридні, інші мінеральні води.

У декількох місцевостях Татарбунарського району виявлені сірчановодневі води придатні для зовнішнього застосування при захворюваннях органів руху, периферичної нервової системи, захворюваннях обміну речовин і шкіри.

Гідрокarbonатні натрієві води виявлені в Татарбунарському і Саратському районах. Вони використовуються при різноманітних шлунково-кишкових захворюваннях.

Найважливішим лікувальним чинником Одеського курортного регіону є Чорне море. Вода Чорного моря характеризується значною мінералізацією. До її складу входять кухонна сіль, хлористий і сірчановодневий магній, вуглекислий кальцій, солі йоду, бром, заліза та інші мікроелементи. В зоні прибою утворюється велика кількість негативно заряджених гідроіонів, що позитивно впливають на організм людини. Крім того, повітря на березі моря збагачене киснем, солями бром, хлору, йоду, що робить його особливо корисним.

Активно використовуються в курортному господарстві Дунай-Дністерського межиріччя унікальні лікувальні грязі.

Фізико-географічні умови Причорномор'я сприяли утворенню мулових сульфідних грязей, що містять велику кількість мікроорганізмів.

Будацький лиман – це водоймище в північно-західній частині Чорного моря з унікальним поєднанням кліматичних, грязьових і бальнеологічних ресурсів територіально-акваторіального комплексу лиману з мало освоєним узбережжям. Континентальність сухостепового Буджака тут компенсується приморською бризовою циркуляцією. В літній період це зменшує надмірну спеку, помірно зволожує повітря, а взимку море віддає тепло берегові, пом'якшуючи холод і підвищуючи середньодобові температури.

Комплекс джерел живлення лиману (грунтові води, прісноводний Дністерський лиман, морська вода) зумовлює хімічний склад вод лиману, що помітно відрізняється від складу чорноморської води на прилеглий акваторії. Якщо солоність вод Чорного моря біля Будацького пересипу коливається у межах 8-13 г/л, то вода лиману містить 25,7-41,0 г/л солі. Відрізняються і температурні характеристики лиманової і

морської води. Якщо море прогрівається в літній період до $+18-23^{\circ}\text{C}$, то лиман – до $+26-28^{\circ}\text{C}$, а в окремі роки – до $+33^{\circ}\text{C}$ [4].

Головним рекреаційним ресурсом лиману є лікувальна мулова грязь, запаси якої оцінюються в 4,2 млн m^3 . Найбільша товщина грязьового шару спостерігається поблизу селища Сергіївка. З метою лікування й оздоровлення грязь використовується в комплексі з лимановою ропою, яка у різних частинах лиману має дещо різний склад. Здебільшого це хлорид натрію, хлорид кальцію, хлорид магнію, сульфат магнію, сульфат кальцію, сполуки йоду і бром, а також мікроелементи – залізо, кремній, алюміній, бор та ін. У воді лиману, як і в морській, міститься 79 елементів, які перебувають у стані іонів. Головні елементи: хлор, бром, йод, натрій, калій, кальцій, магній, а також сульфати і карбонати. Постійність співвідношень елементів у морській і лиманній воді є важливою особливістю. У цьому полягає найцінніше для курорту рекреаційне значення вод Чорного моря і Будацького лиману.

Лимани Шагани, Алібей, Бурнас також мають важливий комплекс лікувальних факторів: з лікувальною метою використовуються як мулові відкладення, так і вода та ропа водоймищ, що містять різні мікроелементи (йод, бром, бор) високої терапевтичної активності. Солоність лиману Бурнас приблизно удвічі вища ніж у Чорному морі. Лікувальна грязь лиману Бурнас належить до середньо- та високомінералізованих магнієво-натрієвих мулових і використовується для лікування захворювань опорно-рухового апарату і внутрішніх органів.

У Татарбунарському районі ще декілька великих морських лиманів: Сасик, Шагани, Алібей, Карачаус, Джантшейський, Хаджидер, Солоне.

Система лиманів Шагани – Алібей – Бурнас і лиман Сасик отримали статус водно-болотних угідь міжнародного значення як місця поселень водоплавних птахів і занесені до списку Рамсарської конвенції.

На території Татарбунарського району виокремлюються групи мінеральних вод, перспективних для розвитку рекреаційно-туристичного комплексу: сірководневі, йодо-бромні; їх лікувальний вплив визначається різноманітним сполученням солей, у тому числі гідрокарбонатно-натрієвих, хлоридно-сульфатних та сульфатно-хлоридних; хлоридно-гідрокарбонатно-сульфатно-натрієвих; гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвих та хлоридно-гідрокарбонатних натрієвих. Води подібного типу використовуються за різноманітних шлунково-кишкових захворювань, захворювань органів руху, периферичної нервової системи, захворювань обміну речовин і шкірних захворювань [5].

Рекреаційний комплекс є одним з головних і пріоритетних секторів господарства Одещини. Він охоплює такі види діяльності, як лікувально-оздоровча, масовий відпочинок, спортивний відпочинок, туризм. До того ж у всіх стратегіях і програмах соціально-економічного розвитку Одеського регіону саме рекреаційне господарство визначається як пріоритетне. Рекреаційний комплекс включає різноманітні рекреаційні об'єкти та заклади — курорти, санаторії, пансіонати, профілакторії, будинки та бази відпочинку, дитячі табори, спортивні бази та заклади, екскурсійні центри тощо. Функціонування рекреаційних об'єктів потребує розвиненої інфраструктури та сервісного обслуговування, наявності тих чи інших природно-рекреаційних ресурсів, систем маркетингу і менеджменту. Одеський регіон має дуже високий рекреаційний

потенціал і розвинене рекреаційно-туристичне господарство.

За основними показниками діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів Одеська область посідає друге місце серед регіонів України після Криму. Її частка у загальній кількості таких закладів становить 14,1%, а в кількості оздоровлених — 8,9%. За кількістю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працюють влітку Одеська область посідає перше місце серед регіонів країни — 1073 заклади (2010), або 6,2% їх загальної кількості в Україні; а за кількістю місць посідає п'яте місце (12,8 тис. місць, або 6,5%). За кількістю готелів та інших місць для тимчасового проживання Одеська область посідає лише сьоме місце серед інших областей (80 закладів, або 4,8% їх загальної кількості у країні).

У Дунай-Дністерському межиріччі, незважаючи на наявність унікальних рекреаційних ресурсів, дуже мало санаторних закладів. У селищі Затока функціонують два санаторії («Золоті піски» та «Затока»), що спеціалізуються на лікуванні системи кровообігу, нервової системи та органів дихання. В селище Сергіївка їх сім («Патрія», «Золота Нива», «Горизонт», «Вікторія», «Сергія Лазо»; дитячі — «Сперанца», «Сергіївка»), тут лікують серцево-судинну систему, опорно-рухової апарат, жіночі хвороби тощо.

Спеціалістів для сфери туризму цього регіону готують Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Одеський національний економічний університет та Одеська національна академія харчових технологій. Однак межиріччя Дунаю та Дністра кваліфікованими кадрами не забезпечене, оскільки більшість з них працевлаштовуються в місті Одеса.

Отже, Дунай-Дністерське межиріччя, завдяки унікальному природно-рекреаційному потенціалу, зростанню потреб населення в послугах санаторно-курортних закладів, поживленню інтересу до цієї сфери вітчизняних та іноземних туристів, володіє усіма умовами для відновлення і розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Перешкоджають цьому відсутність державної і регіональної стратегії розвитку санаторно-курортного господарства області, погіршення екологічної ситуації і, як наслідок, втрата території рекреаційної цінності. Рекреаційна інфраструктура потребує реконструкції. Значна частина діючих рекреаційних закладів лікувально-оздоровчого типу розташована вздовж узбережжя хаотично, без відповідного інженерного забезпечення і благоустрою, що збільшує негативний антропогенний вплив на пляжі та узбережну акваторію лиманів і Чорного моря.

Заходи з оздоровлення і раціонального використання родовищ з підвищеним екологічним ризиком повинні бути спрямовані на виявлення джерел забруднення і зменшення їх негативного впливу на екосистеми природних рекреаційних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства / За заг. ред. О.Г.Топчієва. — Одеса: Астропринт, 2012. — 336 с.
2. *Масляк П.О.* Рекреаційна географія: навчальний посібник / П.О. Масляк. — К.: Знання, 2008. — 343 с.
3. *Степанов В.Н.* О формировании государственной стратегии Украины по развитию рекреационного хозяйства и курортно-оздоровительного природопользования //

- Проблемы развития рекреационного хозяйства в приморских регионах: Матер. IV междунар. науч.-прак. семинара «Экономико-экологические проблемы приморских регионов» (г. Южный, 19-21 октября 1994 г.). – Одесса, 1994. – С.11-13.
4. *Топчієв О.Г.* Одеський регіон: природа, населення, господарство / За заг. ред. О.Г.Топчієва. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
5. *Нефедова Н.Є., Яворська В.В.* Рекреаційний потенціал Одеської області, його використання та перспективи розвитку туризму //Географія в інформаційному суспільстві. Зб. наук. праць. У 4 т. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т. 4. – 249–251 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 28.05.2012
прийнята до друку 06.06.2012*

MEDICINAL BRANCH OF PRODUCTION TERRITORY OF COUNTRY BETWEEN OF DANUBE AND DNESTR

V. Todorov

*State Humanities University of Izmail,
Repin St, 12, Izmail, 68600, Ukraine*

We consider the resource base and analyzed the current state development of medicinal branch of production territory of country between of Danube and Dnestr. Comparative analysis of the specialization health facilities and resources available has been made.

Key words: territory of country between of Danube and Dnestr, mineral water, medicinal branch of production, medicinal resources, resort territory.

ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЕ ХОЗЯЙСТВО ДУНАЙ-ДНЕСТРОВСКОГО МЕЖДУРЕЧЬЯ

В. Тодоров

*Измаильский государственный гуманитарный университет,
ул. Репина 12, г. Измаил, 68600, Украина*

Рассмотрены ресурсную базу и проанализировано современное состояние развития лечебно-оздоровительного хозяйства Дунай-Днестровского междуречья. Сделан сравнительный анализ специализации лечебно-оздоровительных учреждений и имеющихся ресурсов.

Ключевые слова: Дунай-Днестровское междуречье, лечебно-оздоровительное хозяйство, минеральная вода, лечебные ресурсы, курортные территории.